

відальним за утвердження здорового способу життя, належного стану моральності суспільства, контролює обіг продукції і видовищних заходів сексуального чи еротичного характеру.

З метою удосконалення чинного законодавства у сфері захисту суспільної моралі апаратом Національної комісії розроблено проект закону "Про внесення змін до деяких законодавчих актів", який передбачає удосконалення організаційних засад діяльності комісії та розширення її прав та обов'язків. Зокрема проектом постанови Кабінету Міністрів України "Про внесення змін до Положення про Національну експертну комісію з питань захисту суспільної моралі" передбачено доповнити повноваження Національної комісії, надавши їй право узагальнювати практику застосування законодавства, що належить до її компетенції, доповнити її повноваження в галузі розробки проектів законів та інших нормативно-правових актів разом з іншими органами виконавчої влади у підготовці таких актів, розширити повноваження комісії щодо проведення експертизи всієї продукції, яка негативно впливає на суспільну мораль. Це дає підставі стверджувати, що створено правову основу для діяльності Національної комісії.

За результатами моніторингу у березні 2009 року задля запровадження саморегулювання в дотриманні суб'єктами інформаційної діяльності законодавства, що регламентує захист суспільної моралі, між державними органами і представниками мас-медіа було підписано "Хартію про партнерство заради інформаційних прав і свобод та захисту суспільної моралі". Після підписання Хартії відчутно зменшилася кількість порушень суб'єктами інформації чинного законодавства України у сфері захисту суспільної моралі. Досвід показав, що з огляду на ефективність та дієвість вище вказаного документу, регіональним представникам необхідно розробити та прийняти на місцевому рівні аналогічні акти.

Сучасне суспільство переживає якісні зміни і знаходиться на порозі серйозних інформаційних перетворень. Інформація стає стратегічним національним ресурсом, одним з основних багатств держави. Останнім часом вітчизняне інформаційне законодавство являє собою галузь законодавства, яка інтенсивно модернізується. В Україні розроблено багато нормативно-правових документів, які регулюють відносини в інформаційній сфері. Президентом затверджено Доктрину інформаційної безпеки, Держкомтелерадіо розроблено проект Концепції національної інформаційної політики,

прийнятий Закон "Про захист персональних даних", є проекти нової редакції Закону про інформацію, про доступ до публічної інформації тощо.

Таким чином, можна констатувати, з метою захисту суспільства від інформації, що негативно впливає на суспільну мораль ухвалено низку нормативних актів, спрямованих на зміцнення моральних засад у суспільстві, захист моралі від негативного впливу насильства, жорстокості, порнографії, утвердження здорового способу життя. Основними напрямками державного регулювання обігу інформаційної продукції, що впливає на суспільну мораль, є: формування єдиної комплексної системи забезпечення захисту моральних засад і утвердження здорового способу життя у сфері інформаційної діяльності, освіти та культури; недопущення пропаганди в електронних та інших засобах масової інформації культури насильства, жорстокості, поширення порнографії; впровадження експертної оцінки інформації, розроблення механізмів і методик віднесення її до такої, що завдає шкоди суспільній моралі; підтримка національної культури, мистецтва, кінематографії, книговидавництва; заборона всім національним телерадіокомпаніям демонструвати неліцензійну аудіо- та відеопродукцію тощо.

1. Протокольне рішення № 2 від 29 жовтня 2009 року : [Електронний ресурс] – Режим доступу: moral.gov.ua/index.php?lang_id=1&content_id=1374&lp=16. – Заголовок з екрану. 2. Про захист суспільної моралі: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 14. – Ст.192. 3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укладач і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ Перун, 2002. – 1440 с. 4. Философский энциклопедический словарь. / Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблев, В.А. Лутченко. – М.: ИНФА-М, 1997. – 576 с. 5. Матузов Н.И. Право в системе социальных норм /Н. И. Матузов. //Правоведение. – 1996. – № 2. – С. 144 – 157. 6. Юридична енциклопедія: В 6-ти т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: . Енциклопедія, 2001. – Т. 3: К-М. – 792 с. 7. Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.М. Загальна теорія держави та права: Підручник. – Львів: Закарпаття, 2003. – 450 с. 8. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Х.: Консул, 2001. – 656 с. 9. Григорій Смітюх: "Захистити підростаюче покоління від аморального впливу медіа-простору": [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://volynregion.org/news/grigorijsmitjukh_zakhistiti_pidrostajuche_pokolinnja_vid_amoralnogo_vplivu_media_prostoru/2009-12-17-1681. – Заголовок з екрану. 10. Підсумки роботи та стратегічні завдання НЕК на 2010 рік Аналітика: мораль, Україна, Національна експертна комісія України: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.medialaw.kiev.ua/analitics/255/>. – Заголовок з екрану. 11. Про Національну експертну комісію України з питань захисту суспільної моралі: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2004 р. № 1550 // Офіційний вісник України від 03.12.2004 – 2004 р., № 46, стор. 48, Ст. 3036.

Надійшла до редколегії 29.04.10

Н. Пацурія, канд. юрид. наук, доц.

ПОНЯТТЯ І ВИДИ СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті досліджують проблеми визначення поняття страхових правовідносин у сфері господарювання та їх видів.

В статье исследуются проблемы определения понятия страховых правоотношений в сфере хозяйствования и их видов.

This article investigates the problems of decision of definition of insurance legal relationships are probed in the field of management and their types.

Ключові слова: страхування, страхові правовідносини, господарські правовідносини.

Ключевые слова: страхование, страховые правоотношения, хозяйственные правоотношения.

Keywords: insurance, insurance legal relationships, economic legal relationships.

Страхування, як загальнонаукова категорія, є предметом інтересу представників різних суспільних наук [Див.: 25, 29, 24, 6, 26, 13], з огляду на те, що воно належить до суттєво важливих інститутів народного господарства роль і значення якого, в останні роки, постійно зростає. Проте навряд чи знайдеться будь-який інший інститут, реальне значення якого оцінювалося б настільки недостатньо, саме цей фактор впливає на

відсутність наукових розробок та широкого роз'яснення принципів засад страхування [20, с.3]. Дане твердження, яке було дано проф. В.К. Райхером у 1947 році, і на сьогодні не втратило своєї актуальності.

Місце, роль та значення страхування, як правової категорії, його суттєві ознаки, соціальна важливість та потенціал досліджуються, як правило, в рамках галузевих юридичних наук, при цьому слід звернути увагу, що в сучасних наукових дослідженнях, в переважній більшості

© Пацурія Н., 2010

випадів, розробляється проблематика окремих видів страхових правовідносин [Див.:17, 28, 18, 22, 10, 15, 24, 6].

З моменту закріпленням в Господарському Кодексі України (далі – ГК України) [1] загальних положень про страхування у сфері господарювання склалися об'єктивні передумови для розробки теорії страхових правовідносин у вказаній сфері. Із зазначених позицій, норми, що регламентують страхові правовідносини у сфері господарювання, на рівні побудови цілісної наукової теорії в українському правознавстві раніше не досліджувалися.

Актуальність теми дослідження обумовлена відсутністю в сучасній вітчизняній науковій літературі комплексних розробок питання визначення специфіки страхових правовідносин у сфері господарювання, їх видів та поняття.

Історію виникнення та розвитку страхових правовідносин, поняття та ознаки страхування досліджували: В.Р. Ідельсон, В.К. Райхер, Л.І. Рейтман, В.І. Серебровський, В.К. Турбіна, Ю.Б. Фогельсон, Г.Ф. Шершеневич, М.Я. Шимінова, В.П. Янишен та інші автори.

Дослідження господарських правовідносин проводилися О.М.Вінник, О.А. Беяневич, В.К. Мамутовим, О.А. Красавчиковим, Г.Л. Знаменським, І.А. Танчуком, В.С. Мартем'яновим, В.Ф. Опришком, В.С. Щербиню та іншими авторами. В цілому ж комплексне дослідження страхових правовідносин у сфері господарювання як окремого виду господарських правовідносин досі не проводилося.

Цілями статті є дослідження особливостей страхових правовідносин у сфері господарювання як окремого виду господарських правовідносин та визначення науково – обґрунтованого поняття страхових правовідносин у сфері господарювання та їх видів.

Страхування як соціальний інститут має давню історію розвитку, що бере свій початок на етапі виникнення цивілізації і утворення перших ознак державності.

Виникненню страхування передували об'єктивні передумови, які спонукали окремих осіб вступати в певні соціально-економічні відносини. Такими передумовами слугували небезпечні явища, що відбувалися в житті людей, заподіювали їм збитків і викликали потребу пошуку ефективного засобу боротьби із негативними наслідками стихійних лих і нещасних випадків. Вказані фактори стали передумовами появи інституту страхування як соціально-економічного засобу боротьби з наслідками небезпечних явищ.

Розвиток ідеї страхування характеризується наявністю трьох груп суспільних відносин, що виникли на певному історичному етапі життєдіяльності суспільства.

Перша група відносин, яка за висновками фахівців виникла приблизно в 4 тис. до н.е., характеризується наявністю ідеї *самострахування* [5, с.1]. Самострахування існувало в натуральній формі, з метою захисту від голоду в окремі періоди року (насамперед взимку), коли зацікавлені особи акумулювали певні продукти харчування для їх подальшого споживання. Спеціально створеного страхового фонду не існувало, кожна особа виходячи із власного переконання формувала або не формувала необхідні запаси. Слід відзначити, що переважна більшість дослідників вказану групу відносин визначає в якості "квазі – страхування" ("quasi-insurance"), яким лише притаманні певні ознаки страхових відносин у сучасному розумінні.

Друга група відносин, яка виникла приблизно в VI ст. до н.е. (в період Стародавньої Греції і Риму), характеризується ознаками *взаємності* (*взаємного страхування*) – колективної взаємодопомоги осіб, шляхом об'єднання зусиль і капіталів для формування певних за-

пасів, здатних захистити людину від наслідків впливу руйнівних сил природи або інших нещасних випадків. Даний етап характеризується наявністю певного заздалегідь акумульованого фонду, якому вже притаманні ознаки страхового (Римські релігійні, військові, похоронні колегії), проте відсутністю чітких умов регламентації його створення, формування і витрачання.

Третя група відносин, що отримала назву *комерційного страхування*, формується за свідченням істориків приблизно з XII ст. н.е. [14, с.15]. Вони характеризувалися наявністю перших спеціально створених комерційних установ, які мали на меті отримання прибутку від операцій що проводили. На даному етапі розвитку страхові відносин піддалися чіткій регламентації, з'явилися перші вимоги щодо порядку формування страхового фонду, почало формуватися перше страхове законодавство.

Саме третю групу відносин можна визнати суспільно-страховими відносинами в чистому вигляді. Основними специфічними ознаками таких відносин є: наявність спеціально створених суб'єктів господарювання, які (як правило) з метою отримання прибутку, надають особам, що постраждали внаслідок настання страхових випадків, компенсацію збитків; формування за рахунок акумульованих коштів спеціально створеного страхового фонду, що має виключно цільовий характер; соціальна значимість для економіки і безпеки держави.

Стає зрозумілим, що з огляду на наведені ознаки третьої групи відносин, мова іде про суспільно-страхові відносини у сфері господарювання, які відіграють особливо важливу роль в умовах світової фінансово – економічної кризи.

Чинне законодавство України та сучасна правова доктрина по різному підходять до визначення страхових правовідносин. Так, ст. 1 Закону України "Про страхування" визначає страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів. Слід вказати, що до цього визначення страхування як виду цивільно-правових відносин долучаються і сучасні українські науковці, які проводять галузеве дослідження правовідносин із страхування [32].

Російська цивілістична наука, в свою чергу, вказує, що під страхуванням розуміється зобов'язання, в силу якого одна сторона – страховальник, має право отримати грошову суму при настанні у визначений термін (або без такого) обумовленої події (страхового випадку) і несе обов'язок по сплаті страхових платежів, а інша сторона – страховик, зобов'язана виплатити вказану грошову суму і має право вимагати сплати страхових платежів [23, с.97].

Дослідники страхування в окремих галузях права наводять власні визначення правовідносин із страхування, які, певним чином збігаються із законодавчо визначеним поняттям, проте, з огляду на специфіку правовідносин, які досліджуються, таке поняття наділяється особливими ознаками. Так, страхування у сфері зовнішньоекономічної діяльності визначається як комплекс різноманітних видів страхування, які здійснюються на підставі чинного та міжнародного законодавства, що включають відносини економічного та правового характеру та мають на меті забезпечити захист майнових інтересів суб'єктів господарювання у разі настання страхового випадку [6, с.7].

Дослідження страхових правовідносин в сільському господарстві привели І. І. Гатіятуліну до необхідності формування загального поняття страхових правовідносин як сукупності урегульованих нормами права певних суспільних відносин між зацікавленими особами з приводу попередження і відшкодування можливого майнового збитку від стихійних і (або) інших лих шляхом акумуляції грошових і (або) натуральних внесків у спеціальному страховому фонді [9, с.23]. На підставі вказаного поняття автор визначає страхові правовідносини у сільському господарстві як сукупність урегульованих нормами права суспільних відносин між страховою компанією і сільськогосподарським товаровиробником з приводу попередження і відшкодування можливих збитків майну останнього від стихійних і (або) інших лих шляхом акумуляції грошових і (або) натуральних внесків у спеціальному страховому фонді [9, с.142].

З точки зору фінансового права, страхування це – сукупність фінансово-правових норм, які регулюють відносини із формування цільових державних фондів грошових коштів, призначених для відшкодування збитків, завданих внаслідок реалізації певних страхових ризиків (природного, техногенного соціального та іншого характеру), передбачених законом та (або) договором, шляхом розкладки суми збитків між учасниками формування цих фондів [31, с.15].

З огляду на різноманіття наведених поглядів стає зрозумілим, що відсутність єдиного наукового підходу до визначення страхових правовідносин полягає у проблемі відсутності єдиного розуміння поняття правових відносин як базової категорії юридичної науки.

Як вказує О.П. Віхров у своїй праці "Організаційно-господарські правовідносини", у сучасному правознавстві категорія правового відношення виступає не тільки однією з центральних, фундаментальних, а й однією з найбільш складних і суперечливих, дискусійних. Із приводу правовідношення в науці продовжують зберігатися невирішені питання, немає єдності у трактуванні його поняття, не вдалося прийти до єдиного пояснення структури цього явища, не реалізовані можливості наукового пізнання правовідношення стосовно до його ролі у механізмі здійснення суб'єктивних прав і виконання відповідних обов'язків, тощо [8, с.16].

Сучасна юридична наука виділяє два підходи до розуміння правовідношення. За поглядами однієї групи вчених, усталеною є думка про те, що правовідношення це суспільне відношення врегульоване нормою права [4, с.373; 19, с.18]. Інша група дослідників визначає правовідношення, як вид суспільного відношення, що виникає в результаті впливу норм права на фактичне відношення у суспільстві і опосередковує зв'язок між нормою права і фактичним суспільним відношенням [16, с.336, 12, с.190].

Як визначає О.П. Віхров, у галузевих дослідженнях науковці, зважаючи на складність і неоднозначність категорії правових відносин, або виходять із одного із наведених визначень правових відносин, або намагаються уточнити її галузеву приналежність відповідно до предмета дослідження на підставі загальнотеоретичних висновків і положень [8, с.16]. Ми погоджуємося із думкою автора про те, що саме другий підхід є найбільш прийнятним. І саме з метою дослідження страхових правовідносин у сфері господарювання ми приймаємо вказаний алгоритм в якості належного підґрунтя для побудови цілісної науки – обґрунтованої теорії страхових правовідносин у сфері господарювання з метою визначення їх поняття та видів.

Таким чином, приймаючи до уваги той факт, що страхові правовідносини у сфері господарювання є видом господарських правовідносин, їм притаманні усі

ознаки і особливості останніх, але з урахування специфіки, що належить страховим правовим відносинам.

Г.Л. Знаменський визначає господарські правовідносини як вид суспільних відносин, в яких зв'язок між суб'єктами цих відносин полягає в їх юридичних правах та обов'язках, які виступають проміжною стадією господарсько-правового регулювання і знаходяться між господарсько-правовими нормами і господарськими відносинами [27, с. 64].

Проте, чинне законодавство України поняття господарських правовідносин не містить. Стаття 1 ГК України визначає що є господарськими відносинами, і вказує на них як на відносини, що виникають в процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання.

З огляду на викладене слід відзначити, що **страховим відносинам у сфері господарювання притаманні риси господарських відносин**, які випрацювані доктринаю господарського права [30, с.22-23; 7, с.26], а саме:

1) Сфера здійснення – економіка держави, (страховий/ перестраховий ринок України).

2) Особливий (обмежений) суб'єктний склад – на страховому/ перестраховому ринку України в якості основного суб'єктного складу виділяють: 1) страховиків/ перестраховиків (страхові компанії / перестрахові компанії), товариства взаємного страхування; 2) страхових посередників (страхові агенти, страхові та перестрахові брокери); 3) об'єднання страховиків та інші. Суб'єкти організаційно – господарських повноважень на страховому ринку України складають дворівневу систему – мова іде про загальний та галузевий рівні. Загальний рівень становлять: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України; галузевий – орган державного управління спеціальної компетенції (орган державного нагляду за страховою діяльністю) – Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України. Споживачами страхових послуг виступають учасники господарських правовідносин.

3) Наявність організаційно-господарських зобов'язань а також поєднання організаційних і майнових елементів – підставою виникнення таких правовідносин у сфері страхування є договір страхування. Чинне законодавство України дає визначення поняття договору страхування у трьох нормативних актах: ЦК України (ст. 979) [3], ГК України (ст. 354), Законі України "Про страхування" (ст.16) [2].

Відповідно до ст. 979 ЦК за договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору.

За ст. 354 ГК України за договором страхування страховик зобов'язується у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній страхувальником у договорі страхування, а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору.

Наведені визначення певним чином збігаються між собою. Вони містять у своєму змісті необхідні елементи договору страхування: наявність двох сторін страхових правовідносин (страховика і страхувальника); основні зобов'язання страховика і страхувальника; реалізацію зобов'язань страховика щодо здійснення страхових виплат залежно від настання страхового випадку, тощо.

Проте, найбільш юридично обґрунтованим та повним є поняття договору страхування, яке міститься у Законі України "Про страхування".

Згідно з ч. 1 ст. 16 вказаного Закону договір страхування – це письмова угода між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір страхування (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору.

4) Матеріальний зміст господарських відносин, мова йде про суспільне виробництво і реалізація суб'єктами господарювання продукції, виконання робіт, надання послуг. За своїм змістом страхова діяльність є особливим видом господарської діяльності, оскільки її предметом є надання специфічних послуг (страхових), що здійснюється за плату, постійно і на професійній основі.

Фахівці страхової справи визначають *страхові послуги* як сукупність видів і умов страхування (що відображено у договорах та правилах страхування), які пропонуються страховими організаціями юридичним і фізичним особам. В узагальненому вигляді страховими послугами виступає діяльність, яка може виконуватись в інтересах страхувальників для забезпечення їх потреби у захист майнових інтересів, що включає в себе такі елементи, як: можливість вибору конкретного виду і схеми страхування, способу сплати платежів і отримання страхового відшкодування (страхової виплати), можливість вносити зміни і доповнення до укладеного договору страхування і т.ін. [11, с.476].

Необхідно взяти до уваги той факт, що у правовій науці поняття послуг не є однозначним. Найбільш поширеною є думка, згідно з якою під послугою мається на увазі діяльність, що спрямована на задоволення різноманітних потреб, створення певних зручностей для громадян і юридичних осіб, результат якої не має упередженого виявлення. [Див.: 21].

5) Врегулювання господарських відносин за допомогою господарсько-правових норм – На сьогодні суспільно-страхові відносини у сфері господарювання регулюються законодавством, яке: 1) за сферою дії розмежується, на: загальне законодавство про підприємництво; спеціальне законодавство про страхову діяльність (як окремий вид підприємництва); спеціалізоване, яке охоплює окремі норми права, і є частиною законодавства, що врегульовує зобов'язальні відносини в сфері страхування, та поширюється на всіх учасників страхових правовідносин. Вказані норми можуть входити як до блоку законодавства загальної дії так і до блоку спеціального законодавства; та 2) за колом осіб, на: законодавство загальної дії, яке поширюється на всіх осіб, що з'являються в сфері страхової діяльності; відомче законодавство, дія якого поширюється безпосередньо лише на суб'єктів страхової діяльності (страхові (перестрахові) компанії, товариства взаємного страхування, страхових посередників, об'єднання страховиків та інших учасників інфраструктури страхового ринку); локальне нормативне регулювання.

3 огляду на викладене, закріплення суспільно-страхових відносин у сфері господарювання в правовій формі є об'єктивною необхідністю. Страхові правовідносини у сфері господарювання є різновидом господарських відносин і як наслідок, предметом дослідження науки господарського права.

Таким чином, суспільні відносини щодо попередження, подолання, зменшення і відшкодування за рахунок заздалегідь акумульованих коштів руйнівних нас-

лідків несприятливих подій (стихійних лих та/або нещасних випадків, тощо), що завдали матеріальних збитків, мають об'єктивний характер і формують зміст економічної категорії "страхування", як ефективного способу боротьби із різного роду небезпеками та із наслідками згубного впливу небажаних подій, та є особливим змістом страхових відносин у сфері господарювання.

Визначивши характерні ознаки, властиві страховим відносинам, і узагальнюючи все вище наведене можна зробити висновок, що **страхові правовідносини у сфері господарювання** являють собою врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають в сфері економіки між суб'єктами господарювання та іншими учасниками відносин у сфері господарювання, з приводу компенсації завданих збитків за рахунок заздалегідь акумульованих коштів, шляхом формування спеціально створеного страхового фонду особам, які постраждали внаслідок настання страхових випадків.

Різноманітність існуючих страхових правовідносин у сфері господарювання викликає необхідність їх поділу на певні види. Вказаний поділ слід провадити спираючись на доробки доктрини господарського права (стосовно визначення критеріїв класифікації вказаного предмету пізнання) [30, с.24; 7, с.28] та норм чинного законодавства України (щодо поділу на види). Відповідно до ст. 3 ГК України господарські відносини можуть бути господарсько-виробничими, організаційно-господарськими та внутрішньогосподарськими.

Таким чином страхові правовідносини у сфері господарювання підлягають **поділу на види**:

1) За критерієм характеру відносин:

- Господарсько-виробничі відносини, які виникають між суб'єктами страхової діяльності у процесі безпосереднього надання страхових послуг;

- організаційно-виробничі відносини, які складаються між суб'єктами страхової діяльності та органом державного нагляду за страховою діяльністю, щодо реєстрації суб'єктів страхової діяльності в якості фінансових установ (страхові та перестрахові компанії, товариства взаємного страхування), страхових посередників (страхові та перестрахові брокери), в якості суб'єктів, що здійснюють виключний вид діяльності; щодо ліцензування страхової діяльності та сертифікації діяльності страхових посередників (страхові та перестрахові брокери); контролю та нагляду за дотримання вказаними суб'єктами вимог страхового законодавства України.

2) За критерієм сфери виникнення та дії господарських відносин:

- Внутрішньогосподарські правовідносини, які виникають всередині суб'єкта страхової діяльності – між його структурними підрозділами; між суб'єктом страхової діяльності в особі його органів управління (їх посадових осіб) та їх учасниками; між суб'єктом страхової діяльності та його структурними підрозділами;

- Міжгосподарські правовідносини – виникають між суб'єктами страхової діяльності (страховиками, перестраховиками, страховиками і товариствами взаємного страхування, страховими посередниками та страховиками і перестраховиками та інші поєднання), та між суб'єктами страхової діяльності і органом державного нагляду за страховою діяльністю.

3) За взаємним становищем сторін:

- Горизонтальні, які виникають між суб'єктами страхової діяльності, які є рівноправними при реалізації страхових правовідносин у сфері господарювання;

- Вертикальні, в яких учасники таких правовідносин є нерівноправними, і такі правовідносини виникають на страховому ринку України, як правило між суб'єктами страхової діяльності та органом державного

нагляду за страховою діяльністю.

4) За галузями економіки, в яких можуть виникати страхові правовідносини у сфері господарювання:

- в агропромисловому комплексі; в будівництві; в сфері фінансів; в галузі транспорту; в сфері зовнішньоекономічної діяльності, тощо.

Як вважають фахівці практичне значення таких класифікацій є незаперечливим, з огляду на те, що законодавець спираючись на них, має змогу врахувати особливості вказаних видів страхових правовідносин у сфері господарювання у процесі їх правового регулювання, управління та контролю [7, с.30].

Проведене дослідження щодо необхідності визначення поняття і види страхових правовідносин у сфері господарювання дозволяє зробити наступні **висновки**:

- страхові правовідносини у сфері господарювання є окремим видом господарських правовідносин;

- вказані страхові правовідносини характеризуються наявністю притаманних їм специфічних ознак та особливостей. Кваліфікуючими ознаками страхових правовідносин у сфері господарювання є: сфера здійснення; особливий (обмежений) суб'єктний склад; наявність страхових організаційно-господарських зобов'язань а також поєднання організаційних і майнових елементів; матеріальний зміст таких відносин; врегулювання вказаних відносин за допомогою господарського норм законодавства, які підлягають поділу на загальні, спеціальні та спеціалізовані;

- страхові правовідносини у сфері господарювання підлягають поділу за наступними критеріями: за критерієм характеру відносин; за критерієм сфери виникнення та дії господарських відносин; за взаємним становищем сторін; за галузями економіки;

- особливий зміст страхових правовідносин у сфері господарювання складають специфічні відносини щодо попередження, подолання, зменшення і відшкодування за рахунок заздалегідь акумульованих коштів наслідків стихійних лих та/або нещасних випадків, тощо, що завдали матеріальних збитків.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку полягають у розробці цілісної науково – обґрунтованої теорії страхових правовідносин у сфері господарювання.

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – ст.462. 2. Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР "Про страхування" // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №18. – Ст.78. 3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – Ст. 461. 4. Абдулаев М. И., Комаров С. А. Проблемы теории государства и пра-

ва. СПб., 2003. С.373. – 576 с. 5. Абрамов В.Ю. Страхование: теория и практика. – М.: "Волтерс Клувер", 2007. – С.1. – 512 с. 6. Андрущенко Л.В. Державно-правове регулювання страхування у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Автореф. дис...канд. юрид. наук. – Київ, 2008. – 24 с. 7. Вінник О. М. Господарське право: Навчальний посібник. – 2-ге вид., змін, та доп. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2008. – С.26. – 766 с. 8. Віхров О.П. Організаційно-господарські правовідносини. Монографія. – К.: Видавничий Дім "Слово", 2008. – с.16. – 512 с. 9. Гатиятуллина И.И. Страховые правоотношения в сельском хозяйстве. Дис. . канд. юрид. наук : 12.00.06. – М., 2003. – С.23. – 155 с. 10. Ельбрехт В.В. Договор страхования майна фізичних осіб. Автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.03. – Київ, 2009. – 17 с. 11. Ефимов С.Л. Энциклопедический словарь. Экономика и страхование. – М.: Центр-ПЭЛ, 1996. – С.476. 12. Загальна теорія держави і права / за ред. В.В. Копейчикова. – Київ: Юрінком, 2001. – С.190. – 320 с. 13. Залетов О.М. Державне регулювання ринку страхування життя в Україні. – Автореф. дис...канд. економ. наук. – Київ, 2007. – 24 с. 14. Манзс А. Основы страхового дела /сокр. пер. с нем. – Репринтное издание. – М.: Издательский центр "Анкил", 1992. – С.15. – 108 с. 15. Никифорак В.М. Договор страхования відповідальності. Автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.03. – Київ, 2002. – 18 с. 16. Общая теория государства и права. В 2-х т. Т. 2. Общая теория права / Отв. ред. В. С. Петров и Л. С. Явич. – Л., 1974. – С.336. – 416 с. 17. Пацурия Н.Б. Правове регулювання страхової справи в Україні (організаційно-правовий аспект). Автореф. дис...канд. юрид. наук :12.00.04. – Київ, 2000. – 16 с. 18. Пилипенко С.А. Правове забезпечення обов'язкового особистого страхування працівників органів внутрішніх справ. Автореф. дис...канд. юрид. наук : 12.00.03. – Харків, 2003. – 22 с. 19. Правоотношения и их роль в реализации права / Науч. ред. Ю. С. Решетов. – Изд-во Казанского университета, 1993. – С.18. – 108 с. 20. Райхер В.К. Общественно-исторические типы страхования / Отв. ред.: Агарков М.М. – М., Л.: Изд-во АН СССР, 1947. – С.3. – 282 с. 21. Резникова В.В. Сутність категорії "послуга": аналіз існуючих концепцій // Вісник господарського судочинства. – №41. – 2009. – с.58-69. 22. Савич О.С. Міжнародно-правові зобов'язання щодо становлення альтернативних форм соціального страхування. Автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.11.– Київ, 2008. – 22 с. 23. Савкин Д.В. Страховое правоотношение по российскому гражданскому праву. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. – Москва, 2003. – С.97. – 164 с. 24. Спаська М.О. Договор морського страхування. Автореф. дис...канд. юрид. наук. – Харків, 2007. – 22 с. 25. Стрельникова Ю.Л. Наукові підходи до лікарського забезпечення хворих на розсіяний склероз в умовах медичного страхування. – Автореф. дис...канд. фармацевт. наук.– Харків, 2009. – 23 с. 26. Тополенко Н.М. Державне регулювання розвитку системи пенсійного страхування в Україні. – Автореф. дис...канд. наук з держ. управл.- Запоріжжя, 2007. – 22 с. 27. Хозяйственное право: Учебник / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулин и др.; Под ред. Мамутова В.К. – К.: Юринком Интер, 2002. – С.64. – 912 с. 28. Чайкін І.Б. Правове регулювання страхування ризиків на ринках фінансових послуг. Автореф. дис...канд. юрид. наук : 12.00.04. – Харків, 2007. – 22 с. 29. Шептура О.О. Моделі та методи автоматизації прийняття рішень з управління основною діяльністю страхової компанії. – Автореф. дис...канд. техн. наук. – Харків, 2007. – 22 с. 30. Щербина В.С. Господарське право: підручник / В.С.Щербина. – 4-те вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – С.24. – 640 с. 31. Юрах В.М. Фінансово-правові засади страхування в Україні. Автореф. дис...канд. юрид. наук:12.00.07. – Одеса, 2007. – С.15. – 19 с. 32. Янишен В.П. Поняття і признаки страхових правоотношений в Україні: Дис... канд. юр. наук: 12.00.03. – Харьков, 1997. – 195 с.

Надійшла до редколегії 20.05.10

Л. Радченко, канд. юрид. наук

ЮРИДИЧНА ОСОБА У ПРИВАТНОМУ ПРАВІ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

У статті досліджується правовий статус юридичної особи у приватному праві, на підставі аналізу її ознак розкривається правова природа юридичної особи, формуються пропозиції по удосконаленню чинного законодавства.

В статье исследуется правовой статус юридического лица в частном праве, на основании анализа его признаков раскрывается правовая природа юридического лица, формируются предложения по совершенствованию действующего законодательства.

In the article investigated the legal status of legal person in private law, based on analysis of its features reveals the legal nature of legal person, formed proposals to improve existing legislation.

Ключові слова: юридична особа, суб'єкт права, організація, мінімальний розмір статутного фонду, юридична особа, створена одним учасником.

Ключевые слова: юридическое лицо, субъект права, организация, минимальный размер уставного фонда, юридическое лицо, созданное одним участником.

Keywords: company, legal person, organization, the minimum statutory fund, one-men company.

Одним з найбільш дискусійних питань у цивілістиці, яке можна виокремити у контексті дослідження конструкції юридичної особи у цивільному та міжнародному приватному праві є питання визначення поняття юридичної особи.

Дані питання у загальних рисах досліджувалися в юридичній науці. Теоретичною та методологічною базою публікації стали наукові роботи відомих вчених: С.М. Братуся, І.П. Грешнікова, А.С. Довгертта, В.І. Кисіля, Н.В. Козлової, Н.С.Кузнецової, М.І.Кулагіна, В.Л. Толстих, Г.Ф.Шершеневича.

